

Bölcskéi Andrea, *Nomina* 33. (2010). *Névtani Értesítő* 35 (2013): 303–306. ISSN 0139-2190
<https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/6721/N%C3%8935.pdf?sequence=17&isAllowed=y>

NOMINA 33. (2010)

Szerkesztő: MARGARET SCOTT

**Society for Name Studies in Britain and Ireland,
Lavenham, Suffolk. 208 lap**

A *Nomina* című folyóirat 33., 2010-ben összeállított és 2012-ben megjelent száma kilenc tanulmányt, egy konferenciabeszámolót, négy könyvismertetést és a 2009-es év brit és ír vonatkozású névtani munkáinak bibliográfiáját tartalmazza.

Tanulmányok. – SHAUN TYAS a középkor szellemi és kulturális hagyatékára építő, de a középkor utáni időszakban keletkezett brit és ír intézmény- és márkaneveket mutatja be, tíz csoportot különítve el (5–25): az üzlet cégéről történő; fegyverekről, fegyverzetéről való; régi épületekben található üzletek megjelölésében a középkor angol nyelvének imitálására a *Ye Olde* (= *the old* 'a régi') kifejezést tartalmazó; a középkor világi és egyházi történeti személyiségeinek emléket állító; Artúr királyra és a kerekasztal lovagjaira, illetve középkori vagy a korszakról szóló irodalmi művekben előforduló személyekre utaló; a vikingekre és más középkori nemzetiségekre vonatkozó; középkori eseményekről történő; valamint középkori nevükön említett helyekről való megnevezések.

CAROLE HOUGH az általa összegyűjtött és függelék formájában közreadott idevágó helynevek történeti formáinak ismeretében úgy látja, hogy a *Maid(en)well* (< óangol *mægden* 'hajadon, szűz' + *wella* 'kút, forrás') névtípus nem fiatal lányok egykori találkozóhelyére utal – mint ez a szakirodalomban felmerült –, hanem a korban Szűz Mária oltalmába ajánlott helyeket jelöl (30–44). A szerző azzal érvel, hogy a kérdéses névalakok belsejében a jelző teljes, két szótagos formája után jelentkező *-e* esetrag nem az óangol többes számú birtokos esetet jelölő toldaléknak a középpangol származéka – mint ezt eddig vélték a kutatók –, hanem valójában a nőnemű főnevek egyes számú birtokos esetének jelölője. Ez azzal a jelenséggel áll összefüggésben, hogy a nyelvtani nemét tekintve eredetileg semleges óangol *mægden* 'hajadon, szűz' főnév Szűz Máriára való rendszeres alkalmazása következtében ebben a funkciójában személynévként kezdett viselkedni, és nyelvtani nemét felülírta a természetes nem.

ALAN G. CROSBY 19. és 20. századi dél-lancashire-i nem hivatalos, népi helyneveket vizsgál (45–64), melyeknek a következő altípusait különbözteti meg: a denotátum topográfiai helyzetére nyelvjárási kifejezéssel utaló helynevek, majorságok és kisbirtokok esetében az egykori birtokos vagy bérlő családra mutató megnevezések, korabeli jelentős történeti eseményekre vonatkozó földrajzi nevek; de szól még a nyelvjárási kifejezéssel alkotott újabb keletű toponimákról is. A terület nem hivatalos helyneveinek lehetséges forrásai között az 1840-es években készült részletes térképi felmérés névanyagát, a helybeliek mindennapi szóbeli kommunikációját, valamint az egykori bányászok önéletrajza-

it említi meg a szerző. CROSBY kiemeli, hogy a környék személynévből keletkezett népi helyneveiben a névadó személy hivatalos neve helyett inkább annak beceneve jelenik meg, illetve a területen élő lakosság egyes valós vagy vélt tulajdonságai (pl. nemzetisége, erényei és hibái) is gyakran szolgálnak a nem hivatalos névadás alapjául.

ALLAN G. JAMES a kelta időkben keletkezett, a *Leven* víznév családjába tartozó folyóneveket, valamint a *Lyme*, *Lyne*, *Lynher* típusú víz- és területnevek egy csoportját a proto-indoeurópai **(s)lei* 'csúszó, sikló', 'sima, egyenletes' tő származékának tartja (65–85). A kérdéses töből alkotott víznevek jellemzően olyan folyókat jelölnek, amelyek, legalábbis torkolatuk közelében, viszonylag egyenes vonalban, gyors folyással, alföldi, sík területen haladnak át; a töből származó területnevek pedig sík terepalakulatra utalnak. A korábbi vélemények egyébként a kérdéses helyneveket az indoeurópai **lei-* 'folyik', illetve **h₁elem* 'szilfa' szavakra vezették vissza.

DIANA WHALEY a *Scarborough* településnév eredetéről vallott nézeteket pontosítja (87–100). Véleménye szerint a helységrnév izlandi származtatása, azaz az óészaki *Skarði* férfinév egyes szám birtokos esetének és az óangol *burh* (esetleg a vele etimológiailag rokon óészaki *borg*) 'erődítmény' főnévnek az összetételeként való magyarázata, bár a „Kormáks saga” megfelelő története alapján általánosan elfogadott, valójában kevésbé meggyőző. A szerző a helységrnévet az óangol (*sēo*) *scearde burh* 'megrongálódott erődítmény' kifejezésből származtatja, melynek motivációjául egy, a település közelében található, kimagasló hegyfokon álló, a névadás korában már romos állapotú egykori római jelzőőrhely szolgálhatott. Az azonos utótagú *Flamborough* településnév esetében hasonlóképpen a helyrajzi magyarázatot részesíti előnyben az előtagnak az óészaki *Fleinn* férfinévből való eredeztetése ellenében: az óangol *flān* 'nyíl' szóra vezeti vissza, és a helység közelében található nyílhegy formájú mészkő hegyfokkal hozza összefüggésbe.

BÖLCSKEI ANDREA az angol településnevek differenciáló jelzőinek lehetséges szemantikai kategóriáit és keletkezésük körülményeit azonosítja, EILERT EKWALL ismert etimológiai szótárának (DEPN.) adatait használva fel az elemzés során (101–20). A vizsgálat elméleti háttéréül a kognitív nyelvészet szempontrendszeré és a HOFFMANN ISTVÁN által eldolgozott helynévelemzési modell funkcionális-szemantikai egysége szolgál. A szerző az azonos nevű településeknek a megismerés során való elkülönítését látja nyelvi szinten manifesztálódni a megfelelő helységrnevek megkülönböztető jelzőkkel való ellátásában. Az írás huszonöt, a TELEPÜLÉS fogalmát alkotó és a differenciáló jelzők által előtérbe állított kognitív tartományt különít el, valamint illusztratív névanyagot kereszttől bemutatja ezek lehetséges nyelvi megvalósulásait. A megkülönböztető jelzők az angol helységrnevek tartalmazó dokumentumokban a 7. századtól jelentkeznek, a legtöbb differenciált névalak első írásbeli megjelenése a 13. és 14. századból való.

KEITH BRIGGS eszmetörténeti oldalról kísérli meg a *Maidenburgh* és *Maidenbower* helynevek lehetséges motivációjának felderítését (121–8). A szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy a névadás terén a hajadonok összefüggésbe hozatala különféle sziklakkal már az antikvitás időszakában elterjedt volt (vö. a *Parthenon* 'a szűz [Athéné] háza' típusú helyneveket), s bibliai vonatkozásai miatt a középkorban is népszerű motívum maradt (pl. a középkori teológia értelmezése szerint a Vulgata-beli Lukács evangéliuma 10. fejezet 38. versében szereplő *castellum* Szűz Mária méhét szimbolizálja). Így a jellemzően fellegrvár jellegű denotátumot jelölő *Maidenburgh* 'a szűz vára' helynév – utolsó mássalhangzóját szabály szerint elveszítve – *Maidenbower* 'a szűz hálószobája' formá-

ban értelmeződhetett újra, a klasszikus és a középkori gondolatok ötvöződésének eredményeként.

RICHARD COX a Hebridák skót gael névanyagának óészaki kölcsönveit vizsgálja, különös tekintettel azok időrendi vonatkozásaira (129–38). A 800 és 1266 között a skót gael nyelvbe került óészaki eredetű helynevek egyes nyelvi sajátosságai alapján a névréteg relatív kronológiájára vonatkozó következtetések vonhatók le: a Hebridák északnyugati peremén jelentkező, szintaktikai tekintetben sajátos névformák, melyekben a földrajzi köznévi névösszetevő megelőzi a sajátosságot kifejező névösszetevőt, jellemzően későbbiek, mint az alkotóelemek fordított sorrendjét mutató névalakok. Ezzel szemben a tisztán óészaki elemekből építkező helynevek régebbiek, mint azok, melyek az óészaki-ban keletkeztek ugyan, ám a nyelvi kölcsönhatás eredményeként gael kölcsönszavakat is tartalmaznak.

RICHARD COATES az „English Place-Name Survey” [’angol helynévi felmérés’] megyei köteteinek anyagát, illetve internetes adatokat felhasználva a középkori, fallal körülvett városok és körbekerített építmények (pl. apátságok, várak) „rejtett” kapuinak megnevezéseit, közös jellemzőit mutatja be (139–68). A szerző véleménye szerint a *Blind Gate* ’rejtett kapu’ és *Dern Gate* ’titkos kapu’ típusú neveket a középkori angliai városok egymást metsző, észak-dél és nyugat-kelet irányú főutcáinak kereszteződésében lévő fő- vagy piactérről nem vagy nehezen látható, a főútvonalakról el nem érhető, jellemzően az északi vagy keleti (tehát a nap jelentős részében árnyékos) oldalra eső, gyakran a lakosság alapvető élelmiszer-ellátását biztosító városkapuk megnevezésére használták, nyelvjárási megosztásban (a *Blind Gate* a [dél]nyugat-angliai és az ír, a *Dern Gate* a kelet-angliai területeken volt használatos). Az épületek esetében viszont e nevek inkább magánhasználatra szánt, utólag épített ’titkos kapu’-kat azonosítottak.

Beszámoló. – A kötet rövid beszámolót tesz közzé az SNSBI 19. tudományos konferenciájáról (Carmarthen, 2010. március 12–15.).

Recenziók. – A rovat bemutat egy, a kereskedelemben és az iparban jelentkező nevek múltjával és jelenével foglalkozó és egy, egyes skandináv helynévtípusok, helynévi alkotóelemek és személynévek földrajzi megoszlását tárgyaló többnyelvű konferenciakötetet; továbbá szó esik az angolszász korszak növényneveit felmérő vállalkozás kapcsán rendezett második konferencia előadásait közreadó és a történeti helynevek kutatásában jeleskedő, 2009-ben elhunyt Margaret Gelling tiszteletére készített írásokat közlő tanulmánygyűjteményekről (173–91).

Bibliográfia. – A kötet a 2009-ben megjelent, Nagy-Britannia és Írország tulajdonneveivel (is) foglalkozó, főként angol, kisebb részben ír, német és svéd nyelvű történelmi, filológiai, névtani (az utóbbin belül forrásanyagot megjelentető, módszertani kérdéseket tárgyaló, személy-, hely- és középkori írói neveket feldolgozó) kiadványok, tanulmányok, recenziók CAROLE HOUGH által összeállított bibliográfiájával zárul (193–208).